

“KALP GÖZÜ”, EFSANE VE İKİNCİL SÖZLÜ KÜLTÜR

“Kalp Gözü”, Legend and Secondary Oral Culture

“Kalp Gözü”, légende et culture orale secondaire

Gökhan TUNÇ*

ÖZET

Bu yazıda, Kanal 7’de yayımlanan “Kalp Gözü” adlı programın halkbilimi açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu çabada, ilk olarak “Kalp Gözü” ile halk edebiyatı türlerinden olan efsane arasındaki ilişki sorgulanacaktır. “Kalp Gözü”nde yer alan olayların uydurma değil, yaşanmış olağanüstü olayların deneyimi olduğuna dair vurguyla “memoratlar” arasındaki koşutluk bir çözümlemeyle gösterilecektir. Buna ek olarak, temel alınan yirmi iki bölümdeki kişilerin karakterleri ile Stith Thompson’un *Motif Index*’inde belirlendiği efsane kahramanlarının kişilik özellikleri arasında bağlantı kurularak, kalıplaşmalar somutlanmaya çalışılacaktır. Son bölümde, belirlenen veriler Walter J. Ong’un “ikincil sözlü kültür” kavramı doğrultusunda değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler

Efsane, “ikincil sözlü kültür”, “Kalp Gözü”.

ABSTRACT

This article aims to analyze a TV show called “Kalp Gözü” and broadcasted by Kanal 7 in terms of folklore. To this end first, the relationship between “Kalp Gözü” and legend, one of the oral literary works, will be questioned. It is emphasized that the cases dealt with in “Kalp Gözü” are not fictional, but experienced as real events. The parallelism between emphases on the reality of the events and “memorat”s will be displayed by means of an analysis. Additionally there are characters that are appeared in 22 episodes taken into consideration and characteristics of legendary heroes stated in the *Motif Index* of Stith Thompson will be compared, and stereotypes will be concretized. In the last part of the article, the given data will be evaluated in the light of Walter J. Ong’s “secondary oral culture” concept.

Key Words

Legend, “secondary oral culture”, “Kalp Gözü”.

Samanyolu TV’deki “Sır Kapısı” adlı yayının izlenme oranındaki yükseklikle birlikte hemen hemen bütün kanallarda aynı formatta yapılan programlar yer almaya başlamıştır. Bu programların halkbilimini ilgilendiren ve bu açıdan çözümlenmesi gereken özelliklere sahip olduğu görülür. Bu nedenle, bu yazıda söz edilen programlardan biri olan “Kalp Gözü”nün 22 bölümü temel alınarak, bu programın halk edebiyatı türlerinden olan efsaneyle ilişkisi incelenecek ve “Kalp Gözü”ndeki kalıplaşmalar bulunarak, onun Walter J. Ong’un ikincil sözlü kültür tanımına göre konumlandırılmasına çalışılacaktır. Bir televizyon

programı olan “Kalp Gözü”yle efsane arasında bir ilişki kurma düşüncesi, kent yaşamında efsanelerin yaşadığını savlamak anlamına gelir. Bu nedenle ilk olarak kent ve efsane kavramı üzerinde durulmalıdır.

Öcal Oğuz, “Kentlerin Oluşumu ve Gelişimi Süreçlerinde Halkbilimi” başlığını taşıyan yazısında, halkbilimi çalışmalarının hâlâ aynı nedenlerle köye yönelişlerinin süremeyeceğini söyler (46). Bu düşünce, halkbiliminin, kırsal yaşamdaki halk ürünlerini araştırırken kent kaynaklı halk ürünlerini görmezden gelemeyeceği anlamına gelir. Giovanni Scognomillo, *İstanbul Gizemleri*

* Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

adlı kitabında “kentler değişiyor değişen insanlarıyla birlikte, çağdaşlaşınca kaçınılmaz bir değişme, bir değişikliğe uğruyorlar ancak gizemler kalıyor, gizemlere inananlar da” (aktaran Gökçe 10) diyerek kent insanı için de efsanenin bir ihtiyaç olma özelliğine değinir. Aynı şekilde Elif Aksoy, “Kent Efsanelerine Konu Bir At: Veliefendi’nin Kralı Mirhat” adlı makalesinde kırsal kesimden kente göçlerle beraber halkın sözlü kültür ürünlerini yanında getirdiğinin ve bunları kent yaşamına uyarladığının söylenmesinin uygun olacağını vurgular (6). Peki ifade edilen sözlü kültür, hangi bağlamda incelenmelidir? Bu kerte de Walter J. Ong’un “ikincil sözlü kültür” kavramlaştırmasını kullanabiliriz. Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür* adlı kitabında, birincil sözlü kültürün yanında ikincil sözlü kültürü şöyle konumlandırır:

Elektronik teknoloji, telefon, radyo, televizyon ve çeşitli ses kayıt araçlarıyla da bizi “ikincil sözlü kültür” çağına sokmuş bulunmaktadır. Katılımcı gizemi, topluluk duygusunu geliştirmesi, yaşanan anı odaklayışı, hatta sözlü kalıpları kullanışıyla, bu ikincil sözlü kültür, “birincil” sözlü kültüre şaşılacak derecede benzemektedir. Fakat yeni sözlü kültür daha amaçlı ve bilinçlidir. (161)

“Kalp Gözü”nün ikincil sözlü kültürle ilişkisini somutlamadan önce, bu programın efsaneyle ilişkisine değinilmelidir. Pertev Naili Boratav’a göre efsanenin “başlıca” özelliği inanış konusudur: “Onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir” (*100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, 106). Efsanenin sözü edilen başlıca özelliğiyle “Kalp Gözü”ndeki gerçeklik vurgusunun örtüştüğü görülür. “Kalp Gözü”nde de anlatılanların bir uydurma olmayıp gerçekten yaşanmış olduğuna inandırmak

için bir çaba vardır. Yine aynı şekilde izleyici de anlatılan öykünün gerçekliğine inanır. Bu efsaneler, “yaşanmış olağanüstü tecrübelerin hikâyesi olan memorat”lardır (Çobanoğlu 9).

Daha önce bahsettiğimiz gibi “Kalp Gözü”nü ikincil sözlü kültür ürünlerinin içinde değerlendirmek mümkündür. Bu program Ong’un ikincil sözlü kültürün bir özelliği olarak öne sürdüğü niteliklere sahiptir. Yani elektronik teknoloji ürünü olan televizyondan yararlanarak geniş kitlelere seslenir. Yazılı kültürde okuyucu birey olarak yalnız kalıyordu. Halbuki “Kalp Gözü”, televizyondan yararlanarak birincil sözlü kültürün seslendiği dinleyici topluluğundan çok daha geniş bir kitleye hitap eder. Fakat bütün bu özelliklerden çok Ong’un ikincil sözlü kültürün kalıpları kullandığını ifade eden savı (159) bizim incelememizde temel bir yer alacaktır. Bu kerte de özellikle Lévi-Strauss’un düşünceleri de göz önünde tutularak “Kalp Gözü”ndeki kalıplaşmanın ortaya konulmasına çalışılacak, bu kalıplaşmanın içeriğe etkisi ve halkbilimi açısından ne anlam ifade ettiği sorgulanacaktır.

Lévi-Strauss’un ikili karşıtlıklar (binary opposition) yönteminden yararlanarak “Kalp Gözü”nün iki temel düzeyden oluştuğunu söylemek mümkündür. Bu iki düzey, etik bir karşıtlık olan “iyi” ve “kötü” kutuplaşmasıdır. Bu ikili kutuplaşmanın alt basamağı ise yine ikili bir karşıtlıktan oluşur. Bahsedilen karşıtlık, “iyi”nin alt basamağında bulunan “ödül” ve “kötü”nün alt basamağında bulunan “ceza”dır. Bununla birlikte ödülün verilmesinde yardımcı olan “figürler”; ayrıca cezalandıran “figür”ler vardır. Söz edilen bölümlendirmeler aşağıda şema halinde verilmiştir (Not: Parantez içinde bölüm isimleri yazılmıştır):

İyi	← →	Kötü
↓		↓
Ödül	← →	Ceza
↓		↓
Yardımcı Figür	← →	Cezalandırıcı Figür
1) Şehit (Işık ve Ateş/Asker)		1) Rüya (Yuva/Kitap/İftira/ Kötü Kadın)
2) Meczip (Omzumda bir Melek/Beni de Yanında Götür)		2) Ruh (Dil Belası)
3) Hızır (Gelin Beyazı/ Ana Kuzu Kurt)		3) Beddua (Sandık)
4) Rüya (Gelin Beyazı/Bekçi)		
5) Dua (Kevser)		
6) Daha önce yardım edilen kişi (Şoför/Düşkün/Asker/Ortak)		

Yardımcı ve cezalandırıcı figürleri kısaca şöyle değerlendirebiliriz. “Şehit”in yardımcı figür olarak seçilmesi, onun gelenekte algılanışıyla ilgilidir. Bilindiği gibi şehitlik (özellikle din uğruna) kutsal sayılmış ve övülmüştür. Bunun yanında “meczip” figürü ise toplum tarafından dışlanmıştır; fakat Tanrı’yla daha yakın iletişim imkânına sahip bir kişi olarak algılandığı için “iyi” insana yardımcı konumundadır. Hızır, Ahmet Yaşar Ocak’ın *İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü* adlı kitabında söylediği gibi bazen hoş olmayan kılıklarda gözükersen sadaka istemekte, iyi insanları zengin etmekte, kahramanlarını ölümden kurtarmaktadır (92). Rüya ise yine metafizik olanla daha yakın ilişki kurmaya yarar ve gelecekte haber verir. Bunun yanında rüya aynı zamanda “kötü” insan için bir cezadır. Dua ve beddua, Tanrı’yla doğrudan iletişim kurmak ve ondan yardım istemek için bir araç görevindedir.

Belirlenen bu karşıt yapı ve figürler üç temel olay örgüsü ile sunulur. Bunlar:

1) “iyi” bir insan→başı belaya girer→olağanüstü bir olay olur→başı beladan kurtulur ve bazen ödüllendirilir

Bu yapıdaki bölümlerde iyi insanın başının beladan kurtulması sadece ola-

ğanüstü olayla olanaklı değildir. Aynı zamanda çeşitli tesadüflerle (daha önce yardım ettiği kişi onu zor durumda görüp yardım etmesi gibi) “iyi” insan zor durumdan kurtulabilir. Ancak, çoğunlukla olağanüstü olay “iyi” insanı zor durumdan kurtarır ve bazen de onu ödüllendirir.

Bu yapıdaki bölümler şunlardır: Omzumda bir Melek, Gelin Beyazı, Bekçi, Beni de Yanında Götür, Ana Kuzu Kurt, Kevser, Asker, Zehir ve Şifa, Şoför, Düşkün, Ortak. İlk gruptaki bölümlere örneklik teşkil etmesi bakımından “Ana Kuzu Kurt” adlı bölüm incelenecektir.

Zeliha bebeği olan sakat bir kadındır. İsmi belirtilmeyen “kötü” bir adamla aynı evde yaşamalarına rağmen, söz edilen kişi Zeliha’yla evlenmemiştir. Zeliha’nın bebeğinin olmasına karşı çıkan “kötü” adam Zeliha’nın onu cami avlusuna bırakmasını söyler. Ayrıca Zeliha’yı eve getireceği erkekle yatması için zorlar. Zorda kalan Zeliha, bebeğini cami avlusuna bırakır; fakat sabaha kadar uyuyamaz ve pişman olup bebeğini geri almaya gider. Camiye vardığında orada bebeğini bulamaz. Eve geri döndüğünde yaşlı ve sakallı bir yaşlı adam kapıyı çalar ve Zeliha’dan su ister. Zeliha suyu getirmedi, yaşlı adam, ona bebeğinin kimde olduğunu söyler. Zeliha, suyu verdikten sonra içeri girip yaşlı adamın yanına dönmek ister; fakat yaşlı adam gitmiş ve içtiği sürahiye altınla doldurup bırakmıştır. Daha sonra Zeliha bebeğini almak için yaşlı adamın dediği yere gider ve bebeğini orada bulur.

Ahmet Yaşar Ocak, *İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü* adlı kitabında Hızır’ın zaman zaman hoş olmayan kıyafetlerde inananlara görünerek onlardan bir hizmet istediğini veya yiyecek, içecek ve sadaka dilediğini söylemektedir. Bunun sonucunda ise onları berekete ve bolluğa çıkardığından söz eder (92). Aynı şekilde

“Ana Kuzu Kurt” adlı bölümde de su istemeye gelen yaşlı adamın Hızır olduğu söylenebilir. Aynı şekilde yaşlı adam da “iyi” insanı bollukla mükafatlandırmıştır.

2) “kötü” bir insan → iyi bir insana kötülük eder/bir yasağı çiğner → olağanüstü olay olur → “kötü” insan cezalandırılır

“Kötü” insanın olağanüstü olayla doğrudan cezalandırılmasının yanında, çeşitli tesadüflerle (örneğin, kendi kazdığı kuyuya düşerek) cezalandırıldığı da olur.

Bu yapıdaki bölümler şunlardır: Işık ve Ateş, Yuva, İftira, Kevser, Bugün, Yarın..., Sandık, Zehir ve Şifa, Ortak, Dil Belası.

Zehir ve Şifa ile Kevser gibi bölümlerin 1. ve 2. grupta yer aldığı görülür. Bunun nedeni, söz edilen bölümlerde “iyi” insanın başını belaya sokanların “kötü” insanlar olmasıdır. Böylelikle bazen iki grubu birbirinden ayırmak güçleşir. Bu kertede ikinci gruptaki bölümlere örnek olması bakımından “Dil Belası” adlı bölüm incelenecektir.

İsmi söylenmeyen üvey anne kötü bir kadındır. Üvey kızı olan Ayşe’ye görücü gelir. Fakat üvey anne ne yapıp ne edip kızının evlenmesini engellemeye çalışır. İlk olarak çay içmeye gelen Ayşe’nin kaynanasına, onun eskiden çok fazla erkekle çıktığını ve şıp sevdi olduğunu söyleyerek bu düğünden vazgeçmesi için elinden geleni yapar. Daha sonra Ayşe’nin babasına kızının damat adayının evine gittiğini ve uygunsuz bir vaziyette görüldüğünü söyler. Nitekim en sonunda Ayşe’nin nişanlısı yüzüğü geri verir. Bunun üzerine Ayşe intihar eder. Üvey anne, Ayşe’nin erkek kardeşine de kötülük yapmak isterken bu isteğine ulaşamaz; çünkü bir gece yarısı Ayşe’nin ruhu gelinlikle gelir ve üvey annesine bir hap verir. Ayşe’nin babası karısını yere yatmış bir şekilde bulur.

Üvey anne artık konuşamaz; çünkü yalan söylediği, iftira attığı için dili çürümüştür. En sonunda diğer öykülerde olduğu gibi kötü adam gereken cezayı almıştır. Fakat iyi bir kız olan Ayşe isteğine ulaşamayarak gelin olamamıştır. Yalnız Ayşe’nin ruhunun gelinlik giymesi önemlidir. Bu dünyada her ne kadar gelinlik giyemese de ruhu gelinlik giymiştir ve Ayşe kötülük yapana gereken cezayı da vermiştir.

3) “özde” iyi bir insandır → yapılması gerekeni yapar/yasağı çiğner → olağanüstü olayla veya “iyi” birinin yardımıyla pişman olur

Bu yapıdaki bölümler şunlardır: Kitap, Sürgünde Bir Oğul, Öl Artık Baba. Örnek olarak “Öl Artık Baba” adlı bölüm incelenecektir.

Gençliğinde Dursun Dede, babası ilaç ve yiyecek bulunmazken tütün istediği için sinirlenir, onu sırtlar ve bir uçurumun kenarına bırakır. Kalkar kalkmaz yaptığı davranıştan dolayı pişman olup babasını geri almaya gider; fakat babası artık konuşmaz ve aynı akşam ölür. Bu nedenle Dursun Dede sürekli rüyasında babasını uçurumun kenarına götürdüğünü görür. Dursun Dede yaşlandıktan sonra oğlu Mehmet ona kötü davranmaya başlar. Dursun Dede’nin misafirlerin yanında ağzını şaplatmasına çok sinirlenir ve en sonunda onu huzur evine götürmeye karar verir. Ancak Mehmet’in eşi ve iki çocuğu bu olaya karşı çıkarlar. En sonunda eşinin Mehmet’e, “Çetin’in (oğlu) de seni uçurumun kenarına bırakmasını istemiyorum” demesiyle Mehmet pişman olup babasını huzur evinden geri alır.

Bu olay örgüsü, yaşlıların öldürülmesiyle ilgili halk anlatılarıyla benzerlik gösterir. Hasan Özdemir, “Yaşlıların Öldürülmesiyle İlgili Türkçe Halk Anlatıları” adlı yazısında bu anlatımın çeşitli ülkelerde izini sürdükten sonra Türkiye’de de örneklerini sıralar. Söz edilen

anlatının bir varyantı şöyledir: Eskiden insanlar yaşlanınca işe yaramaz oldukları için “Gocalar Çukuru”na götürülürlermiş. Yine bir gün bir adam, babasını götürürken bir yerde dinlenmiş. Babası: “Ben de babamı götürürken burada dinlenmişim” demiş. Oğlu da “ya, demek ki benim oğlan da beni götürecektir” diyerek babasını geri getirmiş. Bunun üzerine kimse yaşlıları oraya götürmemiş (294). Aktarılan anlatının motif yapısı “Öl Artık Baba”nın kiyle hemen hemen aynıdır. Fakat anlatı modern koşullara uyarlanmıştır. Yani, uçurum yerine kullanılan huzur evidir (Mehmet’in eşinin kullandığı uçurum sözcüğü bu açıdan önemlidir). Artık çocuklar babalarını uçurum yerine huzur evine bırakacaklardır. Nitekim söz edilen anlatıdaki gibi, Mehmet kendisinin de aynı durumla karşılaşma olasılığı nedeniyle babasını huzur evine bırakmak istemez. Bu anlatının “Öl Artık Baba”yla efsane şekline dönüştüğü görülür. Artık hem anlatan kişide hem de dinleyicide anlatılanın gerçek olduğu konusunda ortak yargı vardır. Anlatıdaki “miş”li geçmiş zaman “Kalp Gözünde” olayın birinin başından geçtiği düşünüldüğü için son bulur.

Olay örgüsündeki bu kalıplaşmadan farklı olarak kişilerin de karakter olmaktan uzak kalıplaşmış tipler olduğu görülür. Bu tiplerdeki kalıplaşmaları “iyi” ve “kötü” kişiler olarak iki bölümde incelemeye çalışacağız. Yine kalıplaşmayı, “Kalp Gözü”ndeki tiplerin Stith Thompson’un *Motif Index*’teki tiplerin nitelikleriyle benzerliklerini göstererek ortaya koyacağız.

1) “İyi” İnsanlar:

a) Doğruluk (W 35): Hemen hemen bütün iyi insanların ortak özelliğidir.

b) Sabır sınavından (Q 111) başarıyla çıkma: Hemen hepsinde olmasına rağmen “Işık ve Ateş”, “Gelin Beyazı”, “Şoför” ve “Sandık” bölümlerindeki iyi insanlarda baskındır.

c) Yardım sever olma: Baskın olarak “Şoför”, “Düşkün”, “Beni de Yanında Götür”, “Asker”, “Ortak” bölümlerindeki iyi insanlarda vardır.

d) Kimseye kötülük yapmama ve kötülüğü hiç düşünmeme: Bütün bölümlerdeki iyi kişilerin ortak özelliği.

e) Alçak gönüllü olmak: “Düşkün”, “Kevser” ve “Yuva” bölümlerindeki iyi insanlarda daha baskın olarak görülür.

f) Tok gözlü olma: “Şoför”, “Düşkün”, “Asker”, “Sandık”, “Ortak” bölümlerindeki iyi insanlarda baskın olarak görülür.

2) “Kötü” İnsanlar:

a) Alkol kullanma: “Bekçi”, “Işık ve Ateş”, “Ana Kuzu Kurt” ve “Kevser” bölümlerindeki kötü kişilerde bu özellik vardır.

b) İftira atmak (K2110): “İftira”, “Bugün, Yarın”, “Ortak” ve “Dil Belası” bölümlerindeki kötü kişilerin ortak özelliğidir.

c) Aç gözlü olmak: “Yuva”, “Beni de Yanında Götür”, “Kevser”, “Sandık”, “Ortak” adlı bölümlerdeki kötü insanların ortak özelliğidir.

d) Kıskaçlık (W181): “İftira”, “Bugün, Yarın”, “Dil Belası” adlı bölümlerdeki kötü insanların ortak özelliğidir.

e) Çalışmayarak kolay yoldan para kazanmayı düşünme: “Işık ve Ateş”, “Kevser”, “Sandık”, “Ortak” adlı bölümlerdeki kötü kişilerin ortak özelliğidir.

Bu kerte de verilmek istenen mesajın ne olduğu sorulabilir. Bu karşıt yapıyla verilmek istenen mesaj şudur: Eğer iyi insansanız önünde sonunda hak ettiğiniz ödülü alacaksınız; kötü bir insansanız sonunda cezalandırılacaksınız. Yani sadece “iyi”nin veya “kötü”nün yanında olmak gibi iki seçenek vardır. Bunun yanında “kötü”, ama “özde iyi” insanlara pişman olma hakkı tanınır. Ayrıca ödüllendirmenin de öteki dünyayla değil; reel dünyayla ilişkili olduğu görülür. Yani, Cennet’le, reel dün-

yanın ötesinde bir ödüllendirmenin yeri- ne, bu dünyaya ilişkin bir ödüllendirme vardır. Bu ödül, olması gereken insan ti- pinin yerleştirilmesinde çok önemli rol oynar. Bütün bunların yanında “kalp gö- zü” tabirinin *Kur’an*’dan alındığı da unu- tılmamalıdır. Ayrıca belirtilen bu üç dü- zey, Ahmet Mithat Efendi’nin *Müşahe- dat* adlı romanında da aynı şekilde vur- gulanır: “Sû-yı ahvâlden nedâmet-i sahi- ha ile afv-i Rabbâniye sığınan tövbe-kâr- lar mutlaka berhudar oluyorlar. Hüsn-i ahvâlini ağyâ-yı nefsanî ile tağyir eden- ler dahi elbette mücâzat-ı lâıykasını çe- kiyorlar. Herkes cezâ-yı amelini buluyor. Zerre miskalini hayr edenler hayr görü- yorlar zerre miskali şer edenler şer gö- rüyor şerden necat dahi, ancak ezdil ü can nedametle afv-ı Rabbaniye sığın- maktâ bulunabilir” (175). Bu alıntı da gösteriyor ki hem dinî hem de toplumsal bir düşünüşün yansıması olan bu inanış, temel düzeylerini koruyarak hâlâ toplu- mumuzda yer alır.

İncelenen bölümlerin halk edebiya- tı ürünlerinden yararlanma anlamında zengin malzemelere sahip olduğu söyle- nebilir. “Yusuf u Züleyha” hikâyesinin, Yunus Emre’nin bir şiirinin bölümlerde kullanıldığı görülür.

Ayrıca hikâyenin anlatımında yer yer bir anlatıcı çıkararak verilme istenen mesajı daha açık vurgular. Aslında me- saj zaten çok açıkken böyle bir anlatıcı- nın kullanılması ilginçtir. Nitekim bu anlatıcının “hikâye anlatıcıları”nın ko- numuyla benzerlik gösterdiği söylene- bilir. Bunun yanında sözü edilen anlatıcıyı eski metinlerden beri karşılaşılan “bilge insan” figürüyle ilişkilendirebiliriz. An- laticı hikemi tarzda, pes bir tonla ve ba- zen belagatli bir üslupla verilmek iste- nen mesajın farklı algılanmasına olanak tanımayacak şekilde dinleyicilere hitap eder.

Sonuç olarak, “Kalp Gözü” progra- mının gerek olay örgüsündeki gerek ki-

şilerindeki kalıplaşmayı, televizyon ara- cılığıyla sunumunu da dikkate alarak Ong’un ikincil sözlü kültür kavramı için- de konumlandırabiliriz. Aynı zamanda söz edilen programın inandırma gayreti, içerdiği olağanüstü olaylar ve bunun gi- bi özellikleri nedeniyle, onu efsane türü içinde düşünmek yanlış olmayacaktır. “Kalp Gözü”nün efsaneyle olan bu ilişki- si, onun neden çok izlendiğine bir cevap da olabilir. Çünkü insanlar için efsaneye (Scognomillo’nun deyimiyle gizeme) inanmak bir gereksinimdir ve bu gerek- sinim tarihsel ve toplumsal koşullara bağlı olarak dönüşüm geçirerek devam edecektir.

Kaynaklar

Ahmet Mithat. *Müşahadat*. Haz. Necat Birin- ci. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2000.

Aksoy, Elif. “Kent Efsanelerine Konu Bir At: Veliefendi’nin Kralı Mirhat”. *Millî Folklor* 59 (Güz 2003): 5-10.

Boratav, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 2002.

Çobanoğlu, Özkul. *Türk Halk Kültüründe Me- moratlar ve Halk İnançları*. Ankara: Akçağ Yayınla- rı, 2003.

Gökçe, Yeşim. “İnanabilecek Neyimiz Kaldı”. *Millî Folklor* 59 (Güz 2003): 10-14. *Süleyman Ço- banoğlu İle Kalp Gözü*. İstanbul: Atlas Genel Dağıtım

Helimoğlu, Muhsine. *Diyarbakır Efsaneleri, Derleme, Araştırma, İnceleme*. Ankara: Doruk Ya- yınları, 1993.

Ocak, Ahmet Yaşar. *İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*. Ankara: Türk Kültü- rünü Araştırma Enstitüsü, 1999.

Oğuz, Öcal. “Kentlerin Oluşumu ve Gelişimi Süreçlerinde Halk Bilimi”. *Millî Folklor* 52 (Kış 2001): 46-49.

Ong, Walter J. *Sözlü ve Yazılı Kültür*. İstan- bul: Metis Yayınları, 1999.

Özdemir, Hasan. “Yaşlıların Öldürülmesiyle İlgili Türkçe Halk Anlatıları”. *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*. Ankara: Devran Matbaası, 1992. 287-97.